

REFERENCES

- Dubrovskiy, V., Cherkashyn, V., and Hetman, O. "Yak zmeshyty mozhlyvosti dlia ukhlyennia vid splaty podatkov pry importi ta prodazhi tovariv, zokrema cherez zlovzhvannia sproshchenoiu systemoiu opodatkuвання?" [How to Reduce Opportunities for Tax Evasion When Importing and Selling Goods, in Particular Due to Abuse of the Simplified Taxation System?]. (Policy Paper). Kyiv, 2017. <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Yak-zmeshyty-mozhlyvosti-dlya-uhlyennya-vid-splaty-podatkov-pry-importi-ta-prodazhi-tovariv-zokrema-cherez-zlovzhvannya-sproshchenoyu-systemoyu-opodatkuвання.pdf>
- "Kilkist shtrafiv za nevykorystannia P/RRO vzhe utrychi bilsha, anizh za ves 2021 rik" [The Number of Fines for Non-use of P/PRO Is Already Three Times Greater Than for the Entire Year of 2021]. *Opendatabot*. January 12, 2024. <https://opendatabot.ua/analytics/prro-2023>
- Kiriev, M. "Prohramni RRO: khto zoboviazanyi korystuvatysia, i pro shcho varto znaty" [Software PRO: Who Is Obligated to Use It, and What You Should Know About]. *finance.ua*. October 14, 2022. <https://finance.ua/ua/saving/programni-rro>
- [Legal Act of Ukraine] (1995). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2023). https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716
- [Legal Act of Ukraine] (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text>
- Mikesell, J. L. *Fiscal administration*. Cengage Learning, 2017.
- Nyzhnyk, T. "Robota RRO pid chas voiennoho stanu" [Work of the PRO During Martial Law]. *Holovbukh*. September 01, 2023. <https://buhplatforma.com.ua/article/9342-yak-pratsyuvati-z-rro-u-vonniy-chas>
- "Porivnialna kharakterystyka prohramnoho ta aparatnoho RRO" [Comparative Characteristics of Software and Hardware PRO]. <https://sys2biz.com.ua/news/porivnyalna-kharakterystyka-programnogo-ta-aparatnogo-rro/>

УДК 368

JEL: G10; G22

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-270-276>

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

©2024 НОВОСЬОЛОВА О. С.

УДК 368

JEL: G10; G22

Новосьолова О. С. Сучасні реалії функціонування страхового ринку України

Метою статті є оцінка показників страхового ринку України як частини фінансового сектора, аналіз законності його розвитку та визначення впливу повномасштабних воєнних дій на його динаміку. Аналізуючи тенденції розвитку страхового ринку України, відзначено його активне відновлення у 2023 р., про що свідчить зростання валових премій на 18,7% та кількості укладених страхових договорів на 7,6% порівняно з 2022 р. У статті проведено оцінку структури фінансового сектора України, визначено місце та роль страхового ринку. Виявлено, що у фінансовому секторі України превають банківські установи, які дедалі більше нарощують обсяги своїх активів – за 7 останніх років активи банків зросли в понад 2 рази, тоді як страховий сектор, посідаючи третє місце за потужністю, наростив портфель активів лише на 29,4%. Здійснено аналіз глибини страхового ринку через показник рівня проникнення страхування, значення якого сягає 0,8% за підсумками 2022 р., що є нижче критичної межі в 1%. Зазначено, що в Україні, на відміну від розвинених країн світу, на страховому ринку домінують ризикові страхові компанії, розмір чийх активів значно перевищує активи life-страховиків. Водночас у 2021–2023 рр. страхові компанії зі страхування життя істотно нарощували свої портфелі активів. Проведено моніторинг кількісних параметрів страхового ринку України та виявлено, що найбільше премій страховики отримують від автомобільних видів страхування – близько 50% усіх премій, особисті види страхування забезпечують трохи менше 30% премій. Наведено перелік умов, які дозволили б страховим компаніям ефективніше задовольнити вимоги споживачів страхових послуг. Напрямами подальших досліджень є вивчення теоретичних і практичних аспектів взаємозв'язку показників страхового ринку та економічного зростання.

Ключові слова: страховий ринок, страхові премії, страхові виплати, рівень проникнення страхування, автомобільне страхування, особисте страхування.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 8.

Новосьолова Олена Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування, Херсонський національний технічний університет (вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016, Україна)

E-mail: novoselova27@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-6353>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57214684314>

UDC 368

JEL: G10; G22

Novosolova O. S. Modern Realities of Functioning of Ukrainian Insurance Market

The aim of the article is to evaluate the indicators of the insurance market of Ukraine as part of the financial sector, analyze the patterns of its development and determine the impact of full-scale military operations on its dynamics. Analyzing trends in the development of the insurance market of Ukraine its active reco-

very in 2023 was noted as evidenced by an increase in gross premiums by 18.7% and the number of concluded insurance contracts by 7.6% compared to 2022. The article evaluates the structure of the financial sector of Ukraine, defines the place and role of the insurance market. It is revealed that the financial sector of Ukraine is dominated by banking institutions which have increased the volume of their assets over the past 7 years more than 2 times, at the same time, the insurance sector has increased its portfolio of assets by only 29.4%. An analysis of the depth of the insurance market was carried out through the indicator of the level of insurance penetration the value of which reaches 0.8% at the end of 2022. It is noted that in Ukraine, unlike the developed countries of the world, the insurance market is characterized by the dominance of risk insurance companies, the size of their assets significantly exceeds the assets of life-insurers. Along with that, during 2021–2023 life insurance companies have significantly increased their asset portfolios. Quantitative parameters of the insurance market of Ukraine were monitored and it was found that insurers receive the most premiums from automobile types of insurance – about 50% of all premiums, personal types of insurance provide slightly less than 30% of premiums. A list of conditions that would allow insurance companies to more effectively meet the requirements of consumers of insurance services is given. Prospects for further research in this direction are the study of theoretical and empirical aspects of the relationship between the indicators of the insurance market and economic growth.

Keywords: insurance market, insurance premiums, insurance payments, insurance penetration level, car insurance, personal insurance.

Fig.: 5. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 8.

Novosolova Olena S. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Taxation, Kherson National Technical University (11 Instytutska Str., Khmelnytsky, 29016, Ukraine)

E-mail: novosolova27@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5225-6353>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57214684314>

У сучасних умовах страхування є сферою суспільних відносин щодо захисту економічних і соціальних інтересів фізичних та юридичних осіб. Страхова діяльність передбачає прийняття на страхування ризиків втрат внаслідок непередбачуваних подій та компенсацію понесених збитків. Розвинений страховий ринок дозволяє повноцінно забезпечити потреби населення та бізнесу у страховому захисті, забезпечити стабільність відтворювальних процесів, мінімізувати загрози погіршення рівня життя населення. У процесі своєї діяльності страховики акумулюють значні грошові ресурси, які потенційно можуть бути використані для інвестування у фінансові та реальні активи.

Страховий ринок України значною мірою є непрозорим і низькоконкурентним, а тому все ще не здатен повноцінно реалізовувати свої функції. Як зазначають фахівці Національного банку України (далі – НБУ) [2], основними проблемами вітчизняних страхових компаній залишаються низька платоспроможність і ліквідність, відсутність чіткої бізнес-моделі, низький рівень корпоративного та фінансового менеджменту. Крім того, особливості страхової культури населення зумовлюють незначний рівень страхового покриття.

Проблематика теорії та практики функціонування страхового ринку України знайшла своє відображення у працях багатьох вітчизняних учених, зокрема: В. Базилевича, В. Баранової, Ю. Клапківа, С. Навроцького, Л. Нечипорук, С. Осадця, Т. Письменної, Н. Приказюк, С. Реверчука, Л. Чвертко та ін. Конкурентоспроможність страхового ринку в умовах глобалізації вивчали М. Арич, К. Багацька, С. Бойко, Н. Климаш, Г. Роганова, А. Шірінян і Л. Шірінян. Вплив страхової культури на розвиток страхових відносин досліджували Н. Внукова, О. Журавка, С. Зоря, О. Пономаренко, Г. Романець

та ін. Проте сучасні реалії потребують пошуку нових шляхів забезпечення безперервного функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану, а також перспектив залучення страховиків до повоєнної відбудови України.

Метою нашого дослідження є оцінка показників страхового ринку України як частини фінансового сектора, аналіз закономірностей його розвитку та визначення впливу повномасштабних воєнних дій на його динаміку.

Страховий ринок є важливою складовою фінансового сектора держави, який, окрім функції страхового захисту, також бере участь у трансформації заощаджень у інвестиції. Впродовж багатьох років у фінансовому секторі України превають банківські установи, які дедалі більше нарощують обсяги своїх активів: за 7 останніх років активи банків зросли у понад 2 рази (рис. 1). Значний приріст спостерігався і в розмірах активів фінансових компаній, тоді як час страховий сектор, посідаючи третє місце за потужністю, наростив портфель активів лише на 29,4%.

Суттєве зростання банківських активів у 2022–2023 рр. можна пояснити припливом короткострокових коштів клієнтів. Фундаментальною причиною цього на початкових етапах війни стала вимушена емісія гривні з боку Національного банку для покриття бюджетних потреб, а пізніше – фінансова підтримка західних союзників, яка також здебільшого спрямовувалася до бюджету для здійснення оборонних і соціальних видатків. Так, у 2023 р. обсяг коштів, що перерозподілявся через бюджетну сферу, зріс у понад 2,5 разу порівняно із 2021 р., частина з цих коштів осіла на рахунках фізичних та юридичних осіб у банківських установах [2]. Своєю чергою, банки віддавали перевагу роз-

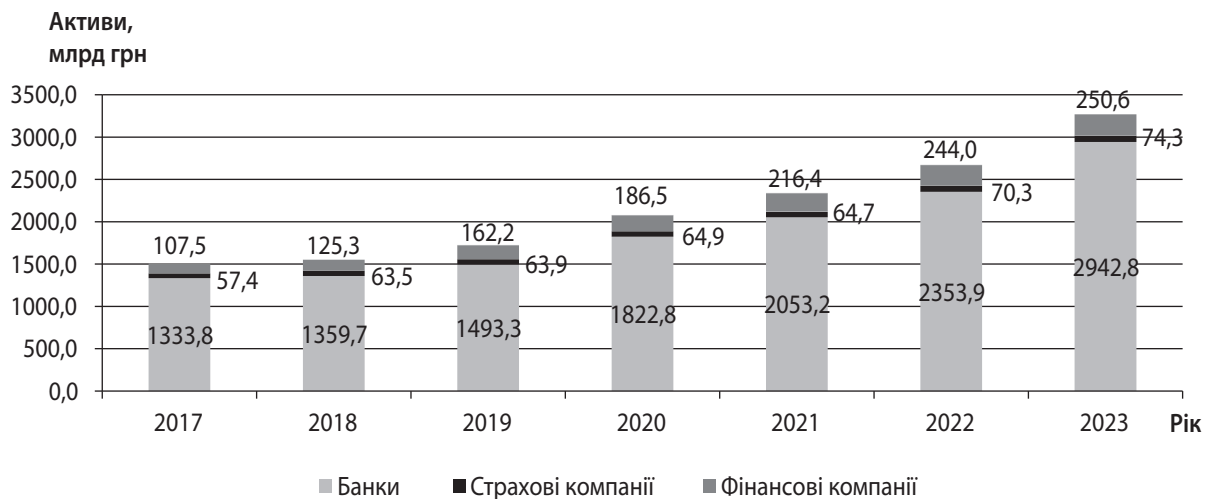

Рис. 1. Динаміка активів фінансового сектора України, млрд грн [3]

міщенню наявних ресурсів у депозитні сертифікати НБУ, аніж проведенню кредитних операцій чи купівлі державних облігацій.

Попри збільшення величини активів кількість фінансових установ в Україні стрімко зменшувалася (табл. 1).

За 2017–2023 рр. кількість страхових компаній зменшилася на 193 установи, найбільше установ припинило діяльність у довоєнні 2019 та 2021 рр. Із 1 липня 2020 р. повноваження із нагляду та регулювання страхового ринку перейшли до НБУ, який активно провадить політику очищення ринку від проблемних установ. Основними ж причинами, через які регулятор виводив страховиків із ринку, були недотримання нормативів, неподання звітності, приховування інформації про структуру власності та скарги від клієнтів [4].

Рівень концентрації страхового ринку залишається на досить значному рівні з тенденцією до зростання (рис. 2), що тільки підсилює викривлення конкуренції та уразливість сектора до зовнішніх і внутрішніх шоків. Для порівняння: банківський ринок є висококонцентрованим – 78% активів нале-

жать 10 найбільшим банкам, серед яких лівова частина активів припадає на державні банки. Найменш концентрованим є сектор фінансових компаній.

Одним із ключових показників, що оцінюють глибину страхового ринку, є рівень проникнення страхування (*Insurance Penetration ratio*), який визначається як відношення обсягу страхових премій до валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Світовими лідерами за цим показником є Люксембург, Сполучені Штати, Південна Корея, Велика Британія і Тайвань (рис. 3).

В Україні рівень проникнення страхування сягає 0,8% за підсумками 2022 р., що є нижче критичної межі в 1%, у європейських країнах його значення в середньому становить 5%, у країнах ОЕСР – 9,3%, у країнах Східної Європи також спостерігаються доволі низькі значення – 1,2–2,4%. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Наказом Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277, оптимальним вважається рівень проникнення страхування у 8% [6]. Таким чином, витрати

Таблиця 1

Кількість фінансових установ в Україні [3]

Вид установи	Рік							Відхилення 2023/2017
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Банки	82	77	75	73	71	67	63	-19
Страховики	294	281	233	210	155	128	101	-193
Фінансові компанії	677	940	986	960	922	760	559	-118
Лізингодавці	183	167	157	146	137	98	76	-107
Кредитні спілки	378	358	337	322	278	162	133	-245
Ломбарди	415	359	324	302	261	183	146	-269

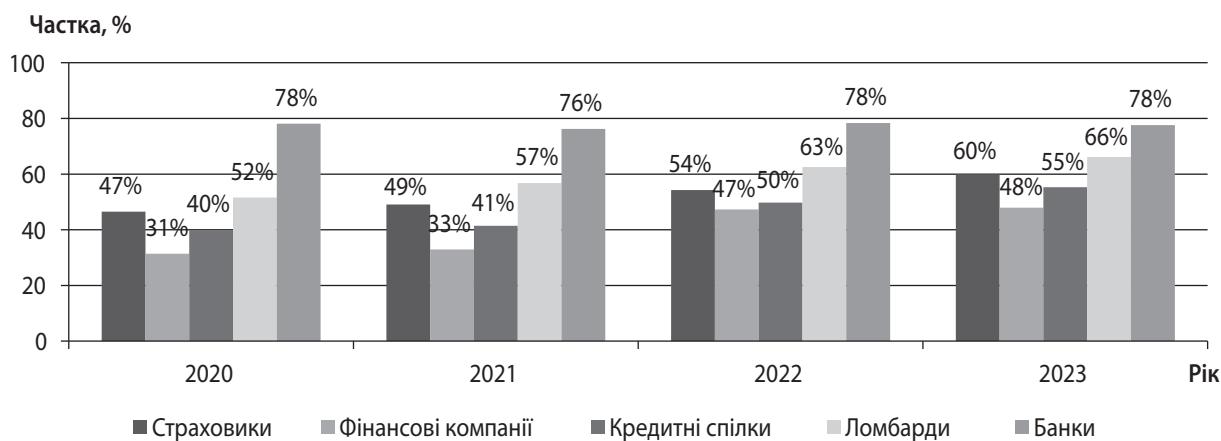

Рис. 2. Динаміка частки активів 10 найбільших установ, % [3]

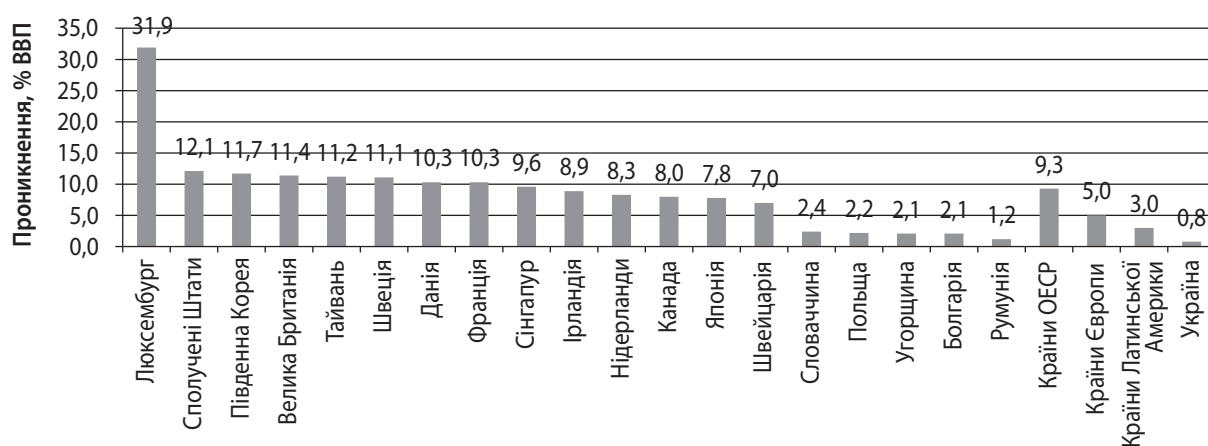

Рис. 3. Рівень проникнення страхування у 2022 р., % ВВП

Джерело: складено за [5].

на страхування займають досить незначну частку у структурі кінцевих споживчих витрат.

Також слід зазначити, що Комплексною програмою розвитку фінансового сектора до 2020 р. було передбачено збільшення цього показника до 7% [7], але цільового значення так і не було досягнуто (рис. 4). У Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2025 р. задекларовано значення цього показника на рівні не нижче 2% ВВП.

Збільшення рівня проникнення страхування означає відповідне підвищення рівня розвитку ринку страхових послуг, оскільки він забезпечуватиме вищий рівень перерозподілу ВВП через механізм страхових відносин [8]. Таким чином, ситуація, що склалася на вітчизняному страховому ринку, становить загрозу і для всієї економічної системи держави через те, що страховий сектор не здатен стимулювати економічний розвиток, а його роль у соціально-економічних відносинах є мінімальною.

В Україні, на відміну від розвинених країн світу, страховий ринок характеризується домінуванням компаній, що проводять загальне страхування (рис. 5).

Їхні активи значно перевищують активи Life-страховиків – майже у 2 рази за підсумками 2023 р., водночас, у 2021–2023 рр. намітилася тенденція до скорочення відставання – страхові компанії зі страхування життя істотно нарощували свої портфелі активів. Попри незначний приріст активів страховиків кількість компаній постійно знижувалася.

У табл. 2 наведено основні показники, що характеризують діяльність страховиків України.

Попри виклики, спричинені широкомасштабною війною, страховий ринок України почав активне відновлення у 2023 р., про що свідчить зростання валових премій на 18,7% порівняно із 2022 р.

Основними драйверами зростання премій стали автомобільні види страхування – КАСКО, автоцивілка (далі – ОСЦПВ) та «Зелена картка». Першочерговою причиною збільшення премій ста-

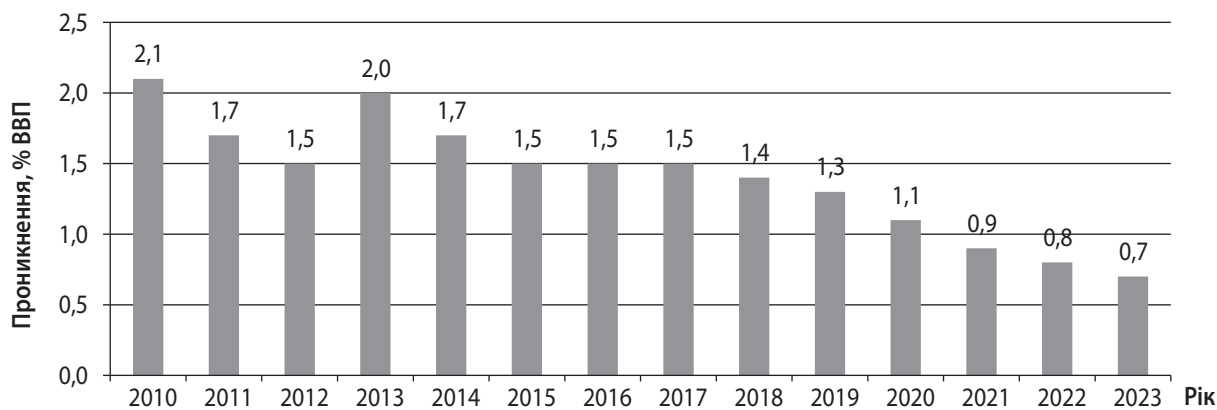

Рис. 4. Рівень проникнення страхування в Україні, % ВВП [3]

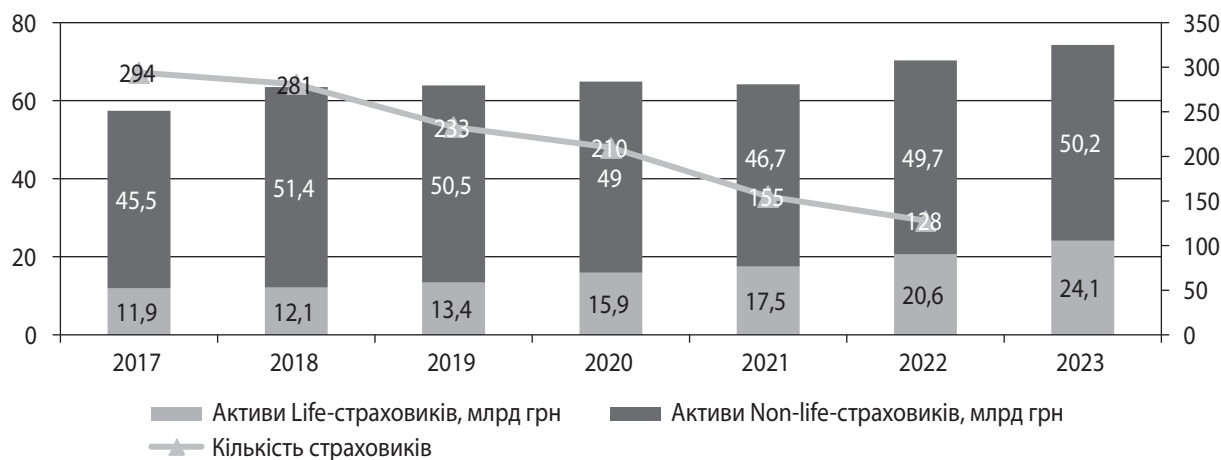

Рис. 5. Обсяг активів страхових компаній України та їх кількість

Джерело: складено за [5].

Таблиця 2

Основні показники діяльності страховиків України у 2017–2023 рр.

Рік	Кількість укладених договорів страхування за період, тис. од.	Страхові премії, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Рівень страхових виплат, %	Страхові резерви, млн грн	Фінансовий результат, млн грн
2017	185483	43432	10537	24	22864	235
2018	201078	49368	12863	26	26976	269
2019	196924	53001	14338	27	29559	925
2020	120577	45176	14854	33	34193	2155
2021	131562	49708	17958	36	36556	1386
2022	88102	39616	13001	33	41055	3354
2023	94822	47015	16867	36	46781	2446

Джерело: складено за [5].

ла інфляція, яка вплинула на вартість транспортних засобів, деталей до них, ремонту тощо, також зросла кількість застрахованих об'єктів. Про відновлення ринку говорить і зростання кількості

укладених договорів, хоча довоєнних показників не було досягнуто. У 2023 р. порівняно із 2022 р. приріст кількості договорів страхування становив +6720 тис. од., або +7,6%. Значним падінням стра-

ховий ринок України відзначився також у рік початку пандемії COVID-19.

Показник рівня страхових виплат (відношення страхових виплат до премій) за укладеними договорами страхування із 2020 р. перевищував 30%, досягнувши максимуму 36% у 2021 та 2023 рр. і мінімуму у 2017 р. – 24%. Величина сформованих страхових резервів за 7 років зростає загалом на 23917 млн грн, тобто у понад 2 рази. Загальний фінансовий результат страхового сектора залишався позитивним упродовж останніх років.

У табл. 3 наведено динаміку страхових премій та виплат за основними видами страхування.

Аналізуючи кількісні параметри страхового ринку України, відзначимо, що найбільше премій страховики отримують від таких видів страхування, як КАСКО, ОСЦПВ і медичне страхування. Фактично автомобільні види страхування забезпечують близько 50% усіх отриманих премій. Особисті види страхування – медичне страхування, страхування життя та страхування від нещасних випадків – складають трохи менше 30% премій. Незначна частка страхових премій зі страхування життя обумовлена низьким рівнем доходів, ментальними особливостями та слабкою

обізнаністю населення щодо переваг даного виду страхування. Майнове страхування, окрім транспортних засобів, не набуло широкого поширення в Україні.

Як видно з табл. 3, рівень виплат за основними видами страхування суттєво різняться. Так, рівень виплат за найпопулярнішими видами є досить високим – понад 40%, за менш затребуваними – значно нижчим, у межах 10–15%. Відмітимо, що середнє значення рівня виплат у європейських країнах є значно вищим – понад 60%.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стан страхового ринку в Україні характеризується незначним ступенем розвитку. За сучасних умов успішне функціонування страхового ринку безпосередньо залежить від рівня диверсифікації страхових послуг, їх конкурентоспроможності та популярності серед населення. Створення умов, за яких якомога більше страхових компаній могли б повніше задовольнити вимоги споживачів, є завданням регулятора ринку – Національного банку України. Основними із них є:

- ✦ трансформація національного законодавства із урахуванням наявної соціально-економічної ситуації та викликів воєнного

Таблиця 3

Динаміка страхових премій та виплат за основними видами страхування в Україні

Вид страхування	2021 р.			2022 р.			2023 р.		
	Страхові премії, млрд грн	Страхові виплати, млрд грн	Рівень виплат, %	Страхові премії, млрд грн	Страхові виплати, млрд грн	Рівень виплат, %	Страхові премії, млрд грн	Страхові виплати, млрд грн	Рівень виплат, %
КАСКО	10,6	5,0	47,2	8,4	3,9	46,4	10,9	4,8	44,0
ОСЦПВ	8,7*	4,1*	47,1	6,8	2,8	41,2	8,5	3,8	44,7
Медичне страхування	9,4	4,1	43,6	6,6	3,0	45,5	7,1	3,5	49,3
Життя	5,9	0,8	13,6	4,8	0,8	16,7	5,2	1,2	23,1
«Зелена картка»	–	–	–	4,0	0,8	20,0	5,0	1,9	38,0
Майно та вогневі ризики	4,9	2,3	46,9	2,4	0,5	20,8	3,6	0,4	11,1
Відповідальність	1,9	0,2	10,5	1,5	0,2	13,3	1,8	0,3	16,7
Від нещасних випадків	1,2	0,1	8,3	1,4	0,2	14,3	1,4	0,3	21,4
Вантажі та багаж	1,5	0,2	13,3	0,9	0,1	11,1	1,3	0,1	7,7
Фінансові ризики	2,0	0,2	10,0	0,9	0,5	55,6	1,1	0,0	0,0
Інше	1,7	0,3	17,6	1,1	0,1	9,1	1,1	0,5	45,5
Разом	49,7	18,0	36,2	38,8	12,9	33,2	47,0	16,8	35,7

Примітка: * – у 2021 р. показник ОСЦПВ включав і виплати за договорами «Зелена картка».

Джерело: складено за [5].

часу. З цією метою доцільно відтермінувати введення в дію окремих положень оновленої редакції Закону «Про страхування» або ввести їх в тестовому режимі;

- ✦ пришвидшення роботи над підзаконними актами, які мають регламентувати умови страхування за класами страхування;
- ✦ зниження податкового навантаження на страхові компанії шляхом скасування або зменшення ставки податку на прибуток, встановленої на страхові платежі;
- ✦ формування страхової культури суспільства, що дозволить поліпшити сприйняття громадянами страхових послуг, збільшить ємність страхового ринку та забезпечить фінансовий захист;
- ✦ реалізація програм стимулювання розвитку страховиків та подальше очищення ринку від «слабких» гравців.

Наявність високорозвиненого страхового ринку та дієвої системи державного регулювання та нагляду за ним є запорукою надання фінансових гарантій фізичним та юридичним особам, що позитивно впливає на соціальну стабільність у суспільстві та зростання інвестиційних можливостей страховиків, а отже, і на забезпечення фінансово-економічної безпеки держави в глобальному середовищі.

Напрямами подальших наукових пошуків є дослідження теоретичних та емпіричних аспектів взаємозв'язку показників страхового ринку та економічного зростання. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Державний вебпортал бюджету для громадян. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua>
2. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Біла книга. *Національний банк України*. Київ, 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
3. Показники діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>
4. Михальчук Н. Чому в Україні зменшується кількість страхових компаній. *Асоціація Страховий Бізнес*. 11.10.2023. URL: <https://insurancebiz.org/news/detail.php?ID=9730>
5. Insurance indicators: Penetration. *OECD.Stat*. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=25444>
6. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
7. Звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/htaylmoDwQATnFL>
8. Apergis N., Poufinas T. The role of insurance growth in economic growth: Fresh evidence from a panel of OECD countries. *North American Journal of Economics and Finance*. 2020. Vol. 53. Art. 101217. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101217>

REFERENCES

- Apergis, N., and Poufinas, T. "The role of insurance growth in economic growth: Fresh evidence from a panel of OECD countries". *North American Journal of Economics and Finance*, art. 101217, vol. 53 (2020). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101217>
- "Derzhavnyi vebportal biudzhetu dlia hromadian" [State Budget Web Portal for Citizens]. *Open Budget*. <https://openbudget.gov.ua>
- "Insurance indicators: Penetration". *OECD.Stat*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=25444>
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
- "Maibutnie rehuliuвання rynku strakhuvannya v Ukraini. Bila knyha" [Future Regulation of the Insurance Market in Ukraine. White Book]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. Kyiv, 2020. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4
- Mykhalchuk, N. "Chomu v Ukraini zmenshuietsia kilkist strakhovykh kompanii" [Why Is the Number of Insurance Companies Decreasing in Ukraine?]. *Aso-tsiatsiia Strakhovyi Biznes*. October 11, 2023. <https://insurancebiz.org/news/detail.php?ID=9730>
- "Pokaznyky diialnosti uchasnykiv rynku nebankivskykh finansovykh posluh" [Performance Indicators of Non-bank Financial Services Market Participants]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>
- "Zvit pro vykonannya Kompleksnoi prohramy rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku" [Report on the Implementation of the Comprehensive Program for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2020]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. <https://bank.gov.ua/ua/files/htaylmoDwQATnFL>